

Wordt 2020 weer een seizoen met veel overlast van de eikenprocessierups?

Die vraag krijg ik vaak toegespeeld en dat is begrijpelijk. De overlast is op veel plekken behoorlijk heftig geweest in 2019. Veel is hierover al geschreven. Daarom wil ik me nu richten op de toekomst.

Tekst en foto's:

Silvia Hellingman, Kenniscentrum
Eikenprocessierups

Contact:

silvia.hellingman@gmail.com

Jaarlijkse prognoses

Jaarlijks publiceren we vanuit het Kenniscentrum Eikenprocessierups de prognoses voor het komende jaar. Prognoses worden gemaakt op basis van de vangsten van de mannelijke vlinders en berekeningsmodellen. Daarnaast worden eitjes al in het najaar geopend om de conditie van de rupsen te bepalen voordat ze gaan overwinteren. In het najaar zijn de jonge rupsen al gevormd en hebben ze voldoende 'antivries' aangemaakt om te kunnen overleven in de winter, mocht het hard gaan vriezen. De jonge rupsen blijven in hun eitjes tot het voorjaar. De meest bepalende factoren voor de uitkomst zijn de temperaturen in februari en maart.

Het Kenniscentrum Eikenprocessierups heeft een model ontwikkeld dat de uitkomst van de rupsen en de verdere ontwikkeling kan voorspellen. Tot nu toe zijn alle prognoses en de voorspelde uitkomstdata die zijn afgegeven betrouwbaar gebleken. In de natuur kan altijd iets gebeuren dat de ontwikkeling beïnvloedt. Daarom wordt de

ontwikkeling van de eitjes en de rupsen nauwkeurig gevolgd en bijzonderheden worden tijdig gemeld via een persbericht. Het is raadzaam om de berichtgeving van het Kenniscentrum in de gaten te houden en op basis van de prognoses de aanpak desnoods bij te stellen.

Extra aandacht voor grondnesten

Wordt het zo erg als in 2019? Op basis van analyses is die kans reëel aanwezig. Er zijn bijna overal minder vlinders gevangen in 2019 maar de algemene trend is nog steeds stijgend. Het gemiddelde aantal vlinders per val ligt nog altijd op een niveau dat overlast kan veroorzaken. Echter, er worden landelijk zo veel maatregelen genomen door gemeentes, provincies en andere terreineigenaren dat ik eerder denk dat het tot een daling kan gaan leiden.

Wel waarschuw ik dat het probleem met grondnesten nog steeds niet is opgelost. We weten inmiddels dat veel rupsen de grond ingaan (verlengde diapauze), maar wanneer zij uitkomen is nog steeds niet bekend. Met zekerheid kan worden gesteld dat sommige populaties twee jaar ondergronds blijven, maar het is niet uitgesloten dat deze periode langer kan zijn. Onderzoek hiernaar loopt nog. Sinds enkele jaren volg ik een aantal populaties eikenprocessierupsen door de data te noteren wanneer ze de grond ingaan en wanneer ze er uitkomen. Daarvoor zijn bomen voorzien van een net waarmee duizenden vlinders zijn gevangen die uit de grond kwamen. Zo heb ik definitief kunnen vaststellen dat eikenprocessierupsen ook in de grond verpoppen.

Diapauze rupsen

De rupsen die in diapauze zijn geweest komen meestal in juni uit de grond om hun cyclus te voltooien. De reden is dat in hitteperiodes (en die zijn er veel de laatste jaren) de eikenbomen last krijgen

van eikenmeeldauw. De schimmel onttrekt nutriënten uit de bladeren waardoor deze niet meer eetbaar zijn voor de rupsen. Eikenmeeldauw treedt meestal op met de tweede uitloop van de eiken, de zogenaamde sint-jansloten. Het is een schimmel die alleen gedijt bij warmte en droogte.

Het is mij opgevallen dat de rupsen vaak na de preventieve bespuitingen uit de grond komen. Er kan dan de conclusie worden getrokken dat de bespuitingen niet goed hebben gewerkt. Daarom is het altijd goed om een paar weken na de bespuitingen de effecten daarvan te meten en te documenteren. Grondnesten ontstaan het vaakst op plekken met jonge halfwas bomen die volledig in de zon staan. Eikenprocessierupsen verdragen een nesttemperatuur van maximaal 32°C. Wordt het warmer en hebben ze geen beschutting dan verlaten de rupsen de bomen en graven ze zich in. Als de eiken nog niet aangetast zijn door eikenmeeldauw dan komen ze laat in de avond uit de grond om te eten en bij het ochtendgloren keren ze terug naar hun grondnest. Als de eikenbladeren niet meer eetbaar zijn gaan ze in rusttoestand en wachten ze op betere tijden.

Maatregelen in 2020 door boomeigenaren

Naast het plannen van preventieve bespuitingen wordt ook groots geïnvesteerd in biodiversiteit. Duizenden bloembollen werden aangeplant, wilde bloemenmengsels werden ingezaaid en een enorm aantal nestkastjes voor mezen werd opgehangen in eikenbomen. Hierbij wil ik wel aantekenen dat het een proces van jaren is om een gezonde populatie van natuurlijke vijanden te bereiken. Het probleem is niet kort na aanplant van bloembollen en inzaaien van kruidachtige planten opgelost; dat is een proces van de lange adem. Het is genoegzaam bekend dat veel vogels ook eikenprocessierupsen eten. Echter, ze hebben in mei veel keuze uit allerlei andere rupsen en insecten in de bomen. Dan is het effect niet snel waarneembaar. Pas als de rupsen van wintervlinders, voorjaarsvliegen, bladwespen en bladrollers verpoppen blijven de eikenprocessierupsen als enige massaal aanwezig in de eikenbomen. Dan pas is het effect merkbaar. Het is belangrijk om te meten wat de effecten zijn van de maatregelen. Behalve

bij het project in Boermarkte Wapserveen (Natuurlijke bestrijding eikenprocessierups) lees ik nergens dat daadwerkelijk de effecten van natuurlijke vijanden worden gemeten. Op de website van Agrarische Natuur Drenthe zijn het draaiboekje en allerlei documenten over het project te lezen en te downloaden. In dit draaiboekje staat hoe de effecten kunnen worden gemeten. Door de insecten- en vogelpopulaties te volgen, vangsten van de vlinders te vergelijken en nesten te inventariseren in controle- en proeflocaties, kunnen de resultaten van 85% reductie van de eikenprocessierups in 2018 en 80% in 2019 als betrouwbaar worden beschouwd. Deze manier van beheersen is niet overal toepasbaar. Zeker niet waar veel mensen komen. Daar kunnen nestkastjes als aanvulling op de bestrijding worden toegepast, maar dat zal niet altijd toereikend zijn. De vogels en insecten zorgen voor een reductie, maar op plekken waar te veel processierupsen zijn is het risicovol om alleen voor deze methode te kiezen. Buitengebieden waar weinig mensen komen zijn daarentegen hiervoor zeer geschikt.

Geparasiteerde nesten in kasten of kistjes

Sinds tien jaar worden op enkele geschikte plekken binnen de gemeente Westerveld kastjes geplaatst met daarin geparasiteerde nesten van eikenprocessierupsen. De plekken worden zorgvuldig gekozen: in buitengebieden waar de nesten niet bereikbaar zijn voor bestrijders. Geparasiteerde nesten worden niet afgevoerd maar in een kastje met uitlieggaten geplaatst. De natuurlijke vijanden overwinteren in de nesten en komen in het voorjaar uit. Voorwaarde is dat in de directe omgeving voldoende nectar en pollen beschikbaar zijn voor de volwassen insecten. Ook provincie Gelderland heeft vorig jaar een aantal kasten met geparasiteerde nesten geplaatst in de provinciale bermen. De nesten hingen in een traject waar sinds vijf

Eikenprocessievlinders die zijn gevangen in een net dat rondom een stam geplaatst is tonen aan dat de rupsen ook in de grond verpoppen.

Een vertrouwd beeld in 2019. Wat zal 2020 ons brengen?

Gemeente Westerveld plaatst sinds tien jaar kastjes met daarin geparasiteerde nesten van eikenprocessierupsen.

jaar het project Bloemrijke berm wordt uitgevoerd in opdracht van de provincie Gelderland. Het project wordt uitgevoerd onder leiding van de Vlinderstichting en in samenwerking met De Heem en Hellingman Onderzoek en Advies. Vanwege de veiligheid moesten de nesten weg. Door de nesten in de kasten te plaatsen wordt de zorgvuldig opgebouwde populatie van natuurlijke vijanden behouden en de nesten kunnen niet uit de bomen waaien. Het gebruiken van de parasieten in de nesten zou naar mijn mening op meerdere plekken kunnen worden toegepast. Deze methode vereist een langetermijnplanning en discipline. In Westerveld blijven de kastjes drie jaar op dezelfde plek hangen en heeft deze methode geleid tot reductie van de populatie. De nestjes die alsnog ontstaan veroorzaken geen problemen op die locaties. Deze eenvoudige manier levert meteen een besparing op de kosten van bestrijding. Natuurlijke vijanden zullen nooit alle rupsen parasiteren en opeten. Ze reduceren wel de populatie, maar zullen niet hun eigen voedselbron uitroeien. Eikenprocessierupsen hoeven ook niet helemaal te verdwijnen, alleen de overlast moet worden voorkomen.

Kritisch op nieuwe producten

Eikenprocessierupsen zijn goed voor de economie en leveren een flinke omzet aan velen. De kosten van bestrijding lopen in de miljoenen voor gemeenten, provincies en boomeigenaren. Er komen regelmatig producten op de markt die niet op een betrouwbare wijze zijn getest op hun effectiviteit, maar die toch te goeder trouw worden gekocht. Voorbeelden zijn producten op basis van knoflook, of knoflook en uien, vloeibare compost, olie om de eitjes op te lossen of eiken behandelen met gammastralen. Daarnaast worden rupsenvallen aangeboden om de rupsen te vangen. De rupsenval is ontworpen voor de dennenprocessierupsen en de bedenker van de rupsenval vermeldt ook dat deze niet geschikt is voor de eikenprocessierups. Zowel in België als in Nederland zijn al in 2012 proeven met deze vallen gedaan en deze leidden niet tot de gewenste resultaten. In veel gevallen hebben de eikenprocessierupsen de kragen van de vallen rondom de bomen benut als steun en deze volledig ingesponnen.

Mijn advies aan boomeigenaren is om uiterst kritisch te zijn wanneer een product wordt aangeboden. Vraag naar betrouwbare veldproeven die de werking van een product bewijzen. Vraag ook of er een ontheffing of toelating is om een dergelijk product toe te passen in openbaar groen. En nog beter: vraag naar referenties waar het product eerder is toegepast. Het geld dat gaat naar ondeugdelijke en onbewezen producten kan beter worden besteed aan het inzetten van methoden die wel effectief en toegelaten zijn. ●

Summary

Every year, the Dutch Kenniscentrum Eikenprocessierups publishes their prognosis of nuisance caused by the oak processionary caterpillars. The nuisance is estimated based on the number of male butterflies as well as on the condition of the caterpillars in late autumn. Whether in 2020 we will see as much impact as last year is up for debate. Municipalities, provinces, and landowners have taken many precautions, investing in preventive spraying, and in increasing the biodiversity by planting bulbs and wildflowers and installing nesting boxes for great tits. In some locations, boxes with nests that are infected with natural enemies of the oak processionary caterpillar are installed. The natural enemies spend the winter in these boxes and hatch in spring. However, this method requires long-term dedication. Frequently products are sold without any substantial preceding tests being performed. Tree owners must carefully evaluate products and if necessary, request reliable documentation of these products.